

„Nagy kitüntetés az élettől, sorstól, neveltetéstől ez: olvasónak lenni”

Gerencsér Anna interjúja Nagy Koppány Zsolttal

NAGY KOPPÁNY ZSOLT (1978) Budapest

Nagy Koppány Zsolt József Attila-díjas marosvásárhelyi író, fordító és szerkesztő. 1999 óta publikál, azóta több regénye és novelláskötete jelent meg, legutóbb a Lórúgás gyomorszájra, az Apucifoci és A vendégmunkás (és a) dalai című novelláskötetek. Jelen interjúban az olvasás és írás kortárs tendenciáiról és az olvasás értékéről beszélgettünk.

➤ **Manapság sajnos sokan úgy vélik, hogy az irodalom háttérbe szorul más médiumokkal szemben. Te is úgy látod, hogy ez a helyzet?**

➤ Az irodalom soha nem volt különösebben előtérben: mindig a lelkiekben gazdag kevesek fényűzése volt. De tagadhatatlan, hogy például a *streaming*-televíziózással nagyságrendekkel nehezebben veszi fel a versenyt a betű, mint bármelyik másik korábbi médiummal. Gondoljunk csak bele, hányan olvasták, teszem azt, a *Trónok harcát*, és hányan látták a belőle készült sorozatot. Na ugye. A helyzet nem jó, de nem tragikus, hogy egy másik, egyébként remek sorozatot idézzen valami szelletes Cioran-naplójegyzet helyett... Nem jó, igaz, soha nem is volt az, de nem tragikus, mert valahogy mindig túlélte az irodalom, az olvasás – és ez nem afféle kincstári optimizmus, hanem empirikus tudás. Elgondolkodtató, bölcs és rendkívüli kultúrtörténeti jártasságról tanúskodó dolgokat állít Irene Vallejo remek könyvében, a *Papirusz* című kötetben az irodalom, az olvasás (többször is megjósolt) halálával kapcsolatban. Ebben a témában egyébként ez az egyik legfontosabb könyv, amely született.

➤ **Mitől olyan különleges a *Papirusz*? Szerinted mi az benne, ami kiemeli az irodalommal, az írással foglalkozó művek közül?**

➤ A legszimpatikusabb benne a teljességre törekvés. Amit az írásról, az olvasásról és a könyvekről történetileg, adatolhatólag el lehet mondani, azt elmondja – emellett pedig időről időre szenvedélyes, az irodalom, az írás és az olvasás, egyáltalán: a könyvek, pontosabban már a tekercsek létezésével kapcsolatos vallomások is felbukkannak az oldalain, ami annyira szépséges helyenként, hogy már szinte fáj. Az ismeretlen hősöknek, akiknek köszönhetően az írott kultúra fenn tudott maradni, talán senki nem állított olyan mementót, mint a kitűnő Irene Vallejo.

➤ **A *Papirusz* azt is megmutatja, mennyire más kihívásokkal küzdött az irodalom az ókorban és a középkorban, mint jelenleg. Mit gondolsz, milyen műfajok, milyen történetek azok, amelyek a tévé és az internet konkurenciája mellett is igazán sok emberhez eljutnak?**

➤ Természetesen a regény, mindig csak a regény. Világviszonylatban is első helyen áll a maradék olvasók kívánságlistáján, de a magyar olvasóközönség szemében még inkább, ez legalább százötven éve így van. Hogy az igény szüli-e a beteljesítési kísérleteket (mindenki regényt próbál és akar írni), vagy a konstans beteljesülés (mindenki regényt is ír) teremti meg az igényt, nehéz eldönteni. Valószínűleg egyszerre történik a kettő. Ahogy Gécz A. János megjegyzi Karácsony Benővel kapcsolatban: „...ha majd minden regény megíratatik [...] biztosan kerül irodalomkritikus, aki a terjedős írásokban éppenséggel a tömör, feszes, ötletes, egyszóval remek novellák után fog kutatni, és majd sajnó nosztalgiával fedezi fel, hogy a sok regényíró között akad bizony néhány ígéretes novellista is.” Persze, ezen fölösleges búslakodni: írjunk inkább regényeket. De azért mégiscsak kár a sok szép, feszes, ruganyosan kerek novelláért.

➤ **Mit adhat ma egy regény az olvasónak? Látsz különbséget aközött, hogy mit adott régen, és mit manapság?**

➤ Kiszakadást a valóságból, a saját élet nyomora helyett a képzelet végtelenségében tett utazást, egyáltalán: másik életet, gyönyörűséget adhat, élni segít. („Az irodalom teljesen haszontalan; egyetlen haszna, hogy élni segít”, állítja *Défense de la littérature* című írásában Claude Roy 1968-ban, és azóta sem tudott jobbat mondani róla senki.) Viszont változott az eszközök száma: régebben csak ez

volt, csak a könyv, már persze azoknak, akik a fenti felsorolásból egyáltalán vágytak valamire; mostanság a könyv viszont csak egy az eszközök közül. És nem is a legkönnyebben fogyasztható eszköz. (Lásd még: tegnap éjjel megnéztünk az asszonnyal két részt a ... sorozatból. Versus ugyanez könyvre hangszerelve: tegnap este elolvastunk az asszonnyal két fejezetet a ... című könyvből.)

✔ **Van olyan téma, műfaj vagy stílus, amiről úgy érzed, hogy méltatlanul háttérbe szorul?**

✔ Hú, rengeteg. Tényleg csak jelzésértékkel, afféle szimbólumként: ki olvas manapság – „maga jószántából, nem mások kérelmére” – klasszikus verseket? Eposzokat? A *Szigeti veszedelmet*? Olyanok szegények, mint Columbo felesége: mindenki hallott róluk, de senki nem olvasta őket.

✔ **Tehát híres és klasszikus alkotások. Mit gondolsz, nagy eltérés van, illetve lesz aközött, hogy ma mi lesz sikeres, és hogy mi fog megmaradni az utókornak? Fel tudjuk ezt egyáltalán mérni már most?**

✔ Ez gyakran megtörtént már a múltban is, és semmi nem indokolja, hogy azt gondoljuk, a jövőben nem fog. Egyes rendkívül sikeres művek száz év múlva – ha lesz még egyáltalán (magyar nyelvű) irodalom – érdektelenek és unalmasak lesznek, más, ma talán mindössze néhány tucatnyi olvasót magáénak tudó könyvek meg sikeressé válnak (bár ez utóbbiból lesz kevesebb, az a rossz érzésem). De ez mind nem számít. Karácsony Benő, az én első számú nagy kedvencem sem a maga korában nem volt, sem manapság nem divatos – a széles néprétegek azt sem tudják, kicsoda ő és mit írt. Mégis van egy titkos (nem is titkos, csak ilyen magának való módon csendben olvasgató) rajongótábora, akik polcuk főhelyén tartják a műveit, kivéve persze, mikor újra- meg újraolvassák őket. Tehát minden mű talál magának olvasókat előbb vagy utóbb, és ezt nevezik halhatatlanságnak. Az elporladt írókat pedig sem vigasztalni, sem tovább alázni nem tudják/fogják a jövőbeli számok. Szerencsére.

✔ **Mit tehet ilyenkor egy író: az a célszerűbb, ha alkalmazkodik a kor áramlataihoz, vagy ha megpróbál ár ellenében úszni?**

✔ Szerintem aki az árban evickél, és éppen levegő után kapkod, nem tudja tárgyilagosan, kívülről szemlélni a helyzetet és saját magát, és így elmélkedni: hm, íme, ez az ár; lássuk csak... alkalmazkodjam hozzá, azaz ússzam vele, vagy inkább próbáljak az... árral szemben pisilni? Így aztán nem is dolgozhat ki ilyen szintű, színvonalú és tudatoságú cselekvési tervet, nem beszélve arról az apróságról, hogy esetleg még ha felméri is, mire volna igény, mit hoz éppen az ár... nem *tud* olyat írni. Így nem marad más, mint írni legjobb tudása szerint, amit *nem tud nem írni*, és az időre, az olvasókra, az irodalom életciklusára és megújulásaira bízni a művét. Hiszen miután megírta, már úgysem lesz hatása arra, mi történik a művel, mi és milyen lesz a recepciója. Erről a nyilvánvaló tényről gyakran hajlamos megfélekedni az íróember.

✔ **Már csak azért is, mert az internet lehetővé teszi, hogy az író „kiegészítse” a műalkotást – az egyik leglátványosabb, egyben leghíresebb példa erre Rowling, aki a könyvsorozat elkészülte után is aktívan építi *Harry Potter* varázsvilágát, a Pottermore rajongói oldaltól kezdve a twitteres megnyilvánulásokig minden eszközzel. Neked mi a véleményed az írók ilyen tevékenységéről? További lehetőség az alkotásra, vagy utólagos toldozgatás?**

✔ Azt mondják, minden író egész életében ugyanazt a történetet, témát írja: azt az egyet, amelynek megírására teremtett, amelynek megírására csak ő képes és alkalmas – és ahogy telik az idő, egyre jobban és jobban képes lesz megírni. Ha ezt elfogadom, és ebből a szempontból nézem a kérdést, semmiképp nem utólagos toldozgatás, hanem érvényes (tovább)építése egy létező, teremtett világnak. Persze, valahol kényelmet is biztosít az embernek, a jól bevált recepten ugyanis nem kell változtatni. A kényelem viszont elkényelmesedéshez vezet, ami aztán akadály lehet (lesz) azon lehetőségek kiaknázásának, amelyek esetleg ott szunnyadnak még az alkotóban. Hiszen általában van még ott, ahonnan ez jött. Így pedig könnyen lehet, hogy nem íratnak meg fontos (további) művek.

✔ **Az író szemszögéből tehát elfogadható, de nem ideális – de mit jelent ez az olvasónak? A rajongói klubok, a közvetlen kapcsolat lehetősége az íróval (akár csak egy internetes komment erejéig), a szórakoztató irodalomhoz társuló *fanfiction* és az állandó internetes jelenlét újabb eszközt jelent ahhoz, hogy az olvasó közelebb kerülhessen a könyvhöz, vagy csak eltereli a figyelmet magáról a műről és az irodalomról?**

✔ Ez mind csak marketing, termék, eladás, közgazdaságtan – amire persze szükség van, hiszen nélküle aligha jutnak el a könyvek az olvasókhoz; de az irodalmat, annak szentségét, csodáját vajmi kevéssé érinti meg. Ebben az internetes jelenlétben sokáig hittem magam is, írói oldalt csinál-

tam, vesződtem vele (ha nem fizetsz, az algoritmus nemigen tolja mások orra alá, amit éppen ki-teszel stb.), mérgelődtem, de kevés eredménye volt. Úgyhogy hátraléptem, és némi viszolygó kárörömmel nézem, hogy próbálják mások eladni az alkotásaikat az internetes jelenlétük állandó biztosításával. Azt látom, nemigen tud versenyezni egy könyv megjelenése egy három másodperces videóval, amelyben emberek macskát simogatnak, megesznek valamit, vagy éppen összeve-rekednek az utakon. Kicsit szomorú ez, de legalább tisztán és világosan mutatja az utat vissza az elefántcsonttoronyba. Ahol persze majd kellő olvasók iránti tisztelettel illik viselkedni, és semmi-képpen nem tanácsos köpködni rájuk. De végül a könyvek megtalálják az olvasókat, az olvasók meg a könyveket.

► **Szerinted van hatékony módszer arra, hogy olvasásra neveljük az embereket? És ha egyáltalán lehetséges: kinek a feladata vagy felelőssége ez?**

✔ Én csak a példamutatásban hiszek. Hiába óbégatja a szülő a gyerekének, hogy olvasson akár csak házi olvasmányokat is, ha ő maga minden szabad idejében a telefonját bökdösi. Ez nem így működik. Ha a szülő olvas, az esetek jelentős részében a gyermek is olvasni fog, vagy legalább becsüli az olvasást, a könyveket. Ha viszont a szülő nem olvas, akkor feje tetejére állhat az iskola, a nagyvilág vagy akár az influenszertársadalom (amelynek amúgy is a legutolsó célkitűzése az olvasatás): a gyermek nem fog olvasni. Tanulságos sétákat lehet tenni a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyerekkönyvrészlegén, a Sárkányos Könyvtárban, mondjuk, szombat délelőttönként, és megnézni, mit csinálnak ott a szülők és a gyermekek. Nem sok telefonozást látni, mit mondjak.

► **Kétgyermekes apukaként ezt közvetlenül is megélhetted. Mik a személyes tapasztalataid ezen a téren?**

✔ Én az olvasás-megszerettetési aknamunkát, büszkén jelentem, elvégeztem. Olvastam *nekik* és ol-vastam *velük* éveken át. Lassan pedig már nincs is szükség erre, magától megy a dolog: a gyerme-keim szeretnek olvasni, maguktól is előveszik a könyvet, rendszeresen könyvtárba járunk, tucattjával olvasnak mindent, amire gusztusuk támad. Pedig a konkurencia a figyelmükért igen nagy – mégis azt látom, nekik valahogy sikerült elérhető egyensúlyt teremteni a könyvek világa és az egyéb szóra-koztatási formák (kütyük) között. Nem mondható el ez például a mi generációnk számos tagjáról, akik a ló „teljesen gépmentes élet” oldaláról (kultúr)sokkolóan rövid idő alatt áttestek a „csak a kö-zösségi médiában élek, de ott aztán percenként, és felüldülésképpen dilinyós sorozatokat darálok naphosszat” oldalra. Ebben a harcban a mi generációnk és még jó pár generáció elveszett, de az, hogy a gyermekeink természetesen módon keresnek és találnak egyensúlyt, némi óvatos bizako-dásra adhat okot.

► **És ha nem szülőként, hanem íróként kérdezlek: a te munkásságodban mennyire jelennek meg a fent tárgyalt tendenciák? Hatnak ezek a változások arra is, mit írsz és hogyan írsz?**

✔ Szeretném azt hinni, hogy nem hatnak. Egyetlen vezérelvhez tartom magam: soha ne kövessék el öncenzúrárt. Írjam azt, amit írni akarok: ha csúnya szó, ha felháborító gondolat, ha disznóság, ha közhelynek, ha sutaságnak tűnik – írjam, amit írni akarok. (Persze teszek engedményeket, mert bi-zonyos lapok például nem közölnek olyan szöveget, amelyikben csúnya szavak szerepelnek. Ezeket tehát a közlés idejére kicserélem, de a köteteimben mindig visszaállítom az eredeti változatot.) Szerzői integritásom alapja az, hogy ebben a tekintetben ne alkudjam meg, és remélem, eddig sike-rült hű lennem hozzá.

► **Mit tanácsolnál más íróknak?**

✔ Aki nem tud nem írni, nem szorul a tanácsomra. Aki a tanácsomra – vagy bárkinek a tanácsára – szorul, az meg milyen író? Persze, apró szakmai fogásokat, a mondat lélegzését, az írás technikai részleteit el lehet mondani, ha valaki nagyon kíváncsi rá, és megkérdezi (de csak akkor!): viszont a nagy, szent örülettel, a csodálatos extázissal, az írással kapcsolatban soha nem vetemednék arra, hogy tanácsot adjak, hiszen az olyan saját tapasztalata mindenkié, mint amilyen a halála lesz: aligha megosztható mással.

► **És mit üzenél az olvasóknak? Hogyan találják meg a nekik legmegfelelőbb írásokat?**

✔ Lécci, vegyék meg a könyveimet. Persze, csak viccelek; vagyis nem. Mindenesetre a drága, ked-ves, csodás olvasóknak nem üzennék, hanem egyenesen rimánkodva kérném őket, hogy valahogy soha fel ne adják ezt a pompás tevékenységüket (és kezdjenek el például maguk is írni), mert egy olyan kaszt tagjai, amelyik mindig volt és mindig lesz, és mindig kevesen voltak benne – de mindig voltak benne egy kevesen. Nagy kitüntetés az élettől, sorstól, neveltetéstől ez: olvasónak lenni.

▼ És megmaradhat ez a kitüntetetés? Ha mersz ilyen hosszú távú feltételezésekbe bocsátkozni: mit gondolsz az olvasás jövőjéről?

▼ Azok, akik a telefonjukat babrálják egész nap (most olyan, mintha a telefonozás megszállott el-lensége lennék, pedig nem – de tény, hogy a legnagyobb csapást a hagyományos olvasásra az okostelefon mérte), előszeretettel hangoztatják, hogyaszongya: átalakultak az olvasói szokások, nyaf-nyaf-nyaf, az emberek nem könyvet, hanem cikkeket és posztokat olvasnak, nyif-nyif-nyif. Hát persze, kicsikéim, hát persze. De valahol mégis egyet kell értenem velük: átalakultak az olvasói szokások, de nem tűntek el – bár tegyem hozzá, ezek az újfajta „szokások” akár el is tűnhetnének, hiszen semmi közük a szent irodalomhoz. De bármennyire átalakultak, mindig marad néhány igazi, eredeti olvasó: luxus lesz a könyv, luxus lesz az olvasás, luxus lesz nem funkcionális analfabétának lenni. Higgyék el mind a mai, mind a jövőbeli olvasók: mindig egészen helyre kis érzés lesz az olvasók szépséges táborához tartozni.

▼ Ez, ha nem is egy ideálisan, de azért elég biztatóan hangzik. Gondolod, hogy lehet még ennél is jobb a helyzet? Elérhetünk egy olyan korba, mikor „a szellem napvilága ragyog minden ház ablakán”, és az emberek többsége igazi olvasó lesz?

▼ Szerintem kizárt. Inkább az elhülyülés irányába haladunk öles léptekkel, az *Idiocracy* (*Hülyék paradicsoma*) című film első része mindennél pontosabb jövőképet vetít előre. Éppen ezzel az elbutulással párhuzamosan értékelődik fel az olvasás fent említett jelentősége és exkluzivitása. De persze nem csupán ezért fontos olvasni – pragmatikus szempontból nézve egy értőn olvasó és fogalmazni képes elme hordozója soha nem lesz elveszett ember, mindig talál olyan munkát például, ahol ezt a tudását és képességét – akár pénzért – kamatoztatni tudja. És minél kevesebb ilyen ember lesz, annál többet ér majd a munkája és az elméje.

▼ És végül, minden valószínűséget és gyakorlati kérdést félretéve, te mit tartanál az ideális helyzetnek? Szerinted milyen helyet kellene elfoglalnia az irodalomnak az egyes ember életében és a társadalomban?

▼ Azt hiszem, a kultúra változó (fejlődő? visszafejlődő? önjáró?) dinamizmusa éppen ide kellett hogy vezessen, mint ahogy ide is vezetett – minden úgy van jól, mondhatnám, ahogy van. A szépirodalmat, az irodalmi műveltséget, egyáltalán a műveltséget senkinek a torkán nem lehet akarata ellen lenyomni. Ez a kacér irodalom, meg persze a kultúra, a magaskultúra van, létezik; rejtőzködik ugyan, de létezik – és az elhivatott kevesek megtalálják, szeretgetik, dédelgetik: boldogok vele. Ez – minél többféle korból származó szövegeket olvasok – mindig így volt, és úgy tűnik, mindig így is lesz. Éppen ezért ideális helyzetről nem érdemes ábrándozni, mert az könnyen az alkotó, tevékeny, elhivatott és intellektuálisan aktív élet megrontója lehet.

